

zignációt vállaló Glaeser kényszerűen adós maradt. A civilkurázi az átlendülő ponton behunyta a szemét és ezzel kimondotta önmaga felett az ítéletet.

Fábry Zoltán

A ZÖTFÉLE IGAZSÁG KÖNYVE. „Ez a könyv nem akar mást, mint lehetőség szerint hűen bemutatni a magyarság és a dunai népek helyzetét, vágyait tipikus alakokon keresztül. Hogy az igazsághoz hű maradjak, minden eltitkolás és elhallgatás nélkül vissza kellett adnom a beszélgetések eredeti tartalmát, még ha azok sokszor kellemetlenek is. Ezek a beszélgetések mind megtörténtek, s azért adom így közre őket, mert a valóság elhallgatása, önmagunk illuziókba ringatása bűn volna. Az csak természetes, hogy nézetemet egyik beszélőnek, még a magyarnak felfogása sem tükrözi vissza, csak a helyzetet akartam bemutatni kiélezett alakokon keresztül.”

Ezt a néhány sort írta bevezetőnek új könyve elé ¹⁾ Aradi Zsolt, az ismertnevű magyar klerikális író. Könyvének műfaját nem jelöli meg és a megjelölés, ami nehéz lett volna az ő számára, az még nehezebb a kritikusnak, akiből természetesen hiányzik a művel szemben a szerzői elfogultság. A szerző, ha nem is találja meg munkája műfaját, ehelyett azt állítja, hogy a könyv lehetőség szerint hűen akarja bemutatni a dunavölgyi népeket a maguk típusain keresztül és ezzel — úgy tűnik — azt hiszi eleget tett az irodalmi hovatartozandóság tisztázásának érdekében. „Ez a könyv nem akar mást” — írja, mintha attól félne, hogy az ember még hozzá kívánna valamit a dunavölgyi életképhez, olyat, ami pedig ezen a „műfajon” már kívül esik. Itt végeredményben szigorú határvonalat igyekszik húzni, nehogy valami nagyon sok igény tolakodhassék oda illetéktelenül. Mintha azt akarná mondani, hogy csak ennyit akartam megmutatni, több nem fér ide, nem lehet követelőzni. A Dunamedence problémája az, amit megírtam. Nincs tovább.

Pedig a probléma sokkal nagyobb, mint ahogy azt Aradi Zsolt látja. És nagyon nagy feladatot vállal az, aki bele akar markolni a középeurópai kérdésbe. Ez az író ott követi el az első hibát, hogy a szomszéd „népek” egy-egy „tipikus” alakját igyekszik megszólaltatni, elfelejtve, hogy népi típusok tulajdonképpen nincsenek. Abba a hibába esik, ami ellen pedig egyik alakját is felszólaltatja, hogy például valamennyi dunavölgyi nemzet képzeletében „a szlovák hajlott hátú paraszt alakjában jelenik meg, zsiros kerek kalappal a fején, halina csizmában, amint éppen a templom felé halad és alázatosan emeli kalapját a szembejövő tanító, vagy földesúr előtt... A szlovák nép a tutajos, a drótostót, üveges, vagy Amerikába vándorló nyomorult képében jelenik meg. A Janó, ki szereti Hankát és cifrán felöltözik...” Nos, mit változtat az ügyön, hogy Aradi Zsolt szlovákja esetleg elegáns utikosztűmöt visel, „szép, de kemény és csontos és kétszer elvált.” Vajjon ez a szlovák nő típusa lehet a szlovákságnak? Minden nép társadalmának csak osztálytípusai vannak, sőt az osztályok rétegeinek típusai. Ez a szlovák lány, aki egy birónak a lánya, legfeljebb a szlovák hivatalnok-réteg jellegzetességeit testesítheti meg és aligha beszélhet más osztálykategóriák nevében. (Kétkedünk ugyan abban is, hogy a szlovák nőkre legjellemzőbb a kétszeri elváltság.) De áll ez a megállapításunk a galati román kereskedőre, a német mérnökre, a jugoszláv katonatisztre és a magyar intellektuelre. Vajjon elképzelhető-e, hogy egy román kereskedő még a legidealisztikusabb elképzelés mellett is reális kifejezője lehet egy parasztságból, ipari munkásságból, polgár-

1) Aradi Zsolt: öt éjszaka, a Vigilia kiadása, Budapest. 1936.

Ságból álló társadalom törekvéseinek? Vagy egy szerb katonatiszt, akit neveltetése és hivatása a polgári társadalom védelmezésére kötelez csupán, de nem alakítására? És ugyan egy magyar intellektuel, illetve a szóban forgó könyv magyar intellektuelje megszólalhat egy egységes magyar társadalom nevében, mikor a szerző maga is azzal bocsátja útjára, hogy az ő nézetét még a magyar fiatalembernek a felfogása sem tükrözi vissza? Ha pedig ez így van, nem politikai kuruzslást művel-e Aradi Zsolt, amikor elbeszélő formába csomagol politikai elmélkedést és hivatlan prókátorokat állít oda nemzetek szószólóinak.

Csodálatos dolog, hogy az író, aki nyilván jól tudja, hogy egyazon társadalmon belül is milyen életszemléleti különbség választ el egymástól **mondjuk** egy kereskedőt és egy katonatisztet, a maga írói vegykonnyháján egyszerűen semlegesíti ezeket a különbözőségeket. Így teljesen hamis a kép, amit a dolgokról kapunk, mert a kereskedő és a katonatiszt nem csupán egymással, de az élet kérdéseivel szemben is különböző felfogást vallanak. Már most az a kérdés, hogy a jugoszláv tiszt valóban társadalmi helyzetének megfelelően ítélkezik-e a kérdésekről, vagy egy elképzelt idealisztikus társadalomfölötti (lehetséges ilyesmi?) helyzetnek megfelelően. Viszont ebben az esetben, miért jelöli őt meg az író mégis az osztálykarakter kihangsúlyozásával? A szerzőt semmi sem menti fel az írói felelősség alól; egyrészt az életberendezést nem lehet szemlélni egy társadalmon kívüli fix pontról, tehát az a szerb tiszt, nyilván mégsem a levegőben lóg, tehát ha csakugyan tiszt, akkor szemlélete is osztályhoz és társadalmi réteghez kötött és vele szemben is csak egy román tiszt véleménye lehetne egyenértékű és nem egy kereskedőé. Ha Aradi Zsoltnak mégis az a felfogása, hogy itt a foglalkozás, vagy hivatás meghatározása jelentőség nélkül való, akkor meg irodalmi eszközeit kell szegényesnek találnunk, mert író ok nélkül hőseiből nem csinálhat sem kereskedőt, sem katonát és módfelett gyatra irodalmár az, aki nem fődözi fel a különbséget egy kereskedő és egy katona között.

Ennek a könyvnek az irodalmiatlansága az, ami valósággal lehetetlenné teszi a tárgy közvetlen megközelítését. A fantáziátlanságnak száználmas kísérletezése már a mű konstrukciójánál szembetűnik. Őt ember jön össze, mert a magyar közülük megrendez egy találkozót. Csodálatosképpen a régi iskolatársak közül — mert azokról van szó és iskolai találkozók nélkül már alig lehet tenni egy lépést is az újabb irodalomban — csupa különböző nemzetiségű van jelen. Őt nép őt fia. Világos, hogy ezek után csak politizálhatnak. Meglepő, hogy noha a magyar felfogása sem tükrözi vissza a szerző felfogását, akadnak nézetek az őt különféle embernél, amelyekben letagadhatatlanul az író is osztozik. Az egyik a keresztény világszemlélet. Még véletlenül sem akad az őt ember között olyan, aki a keresztény gondolattal szembehelyezkednék. Zsidó nem lehetett volna egy se közöttük, mert akkor nem lehetnének antiszemiták, amely felfogásban pedig a szerző, azt hisszük, szívesen tükrözteti a maga nézeteit is. Meg kell állapítanunk, hogy a legkevésbé hangoztatja antiszemitát a német, ő nemzeti szocialista és Aradi azt gondolja nyilván, hogy ennél ugyanis tudni lehet. A szlováknál már más. A szlovák lány antiszemita — Pest felé. Hazafelé nem, amit abból lehet gyanítani, hogy kétféle mértékkel mér. Ugyanis ezt mondja: „Ha a Lidové Listy, vagy a Ceské Slovo, a Prager Tagblatt-ot, a Prager Pressé-t, a Slovakot nyitom ki, nem tagadhatom, üdőbb levegő csap meg, mint maguknál. Mi közvetlenebbül benne vagyunk a nyugati áramlatokban, a csehek ezt őszintén közvetítették nekünk. Maguknál *szűrőn* megy minden keresztül. Tudom, azt fogja felelni erre: a zsidók. Igaza van, de miért hagyják?” A zsidó-

kézben lévő és maxbrodi szellemet hordozó Prager Tagblatt és a *cionista* főszerkesztő által irányított Prager Presse Aradi Zsolt tájékozatlansága folytán kissé különös fölmentést kapnak akkor, amidőn pedig a magyar viszonyokat alaposan elmarasztalja. Az ember jogos gyanuval forgatja a további lapokat, vajjon hány tévedésbe ütközik még a tudatlanságnak ebben a tárházában. Pedig igazán nem lehet azt állítani, hogy a szerző nem nézett utána az elemi ismereteknek. Valóságos kis földrajzot közvetít helyenként az iskolák tananyagából. Pontos felsorolja a jugoszláviai kilenc bánságot például, amivé a harminchárom tartományból álló S.H.S. királyság alakult. Ez aztán precizitás gondolná az ember és csak jobban megilletődik, mikor megtudja később, hogy a Schleswig-Holstein-i német határállomásról lehet átlépni Radborgba, Dániába, Hollandiából pedig Oldenzaalon át Németországba.

Egy kérdés állandóan nyugtalanítja az olvasót. Miért „Öt éjszaka” a címe ennek az ismeretterjesztő munkának? A mű leglényegtelenebb motívuma, hogy öt ember *öt éjszakán* át beszél. Ugyanígy beszélhetnének reggel, délben, vagy este, legfeljebb a cigányzene helyett másról mondanának banalitásokat. Aradi Zsolt azonban az öt éjszakát tartja elhatározó jelentőségűnek és ezt írja rá könyve homlokára és nem amiről a szó folyik: Középeurópát. Valami képtelen frivolitás van e cselekedete mögött, valami méltatlan megtévesztési szándék az olvasó felé, akinek képzetét az éjszakához aligha politikai viták kötik, hanem inkább olyasmik, amikre egy valláserkölcsi alapon álló írónak gondolni sem illik. — Aradi Zsolt mondanivalói mindvégig nem helyénvaló öltözékben jelennek meg. Ahogy gyanutkeltő a cím, gyanutkeltő az író közlésének módja is. Ebben a könyvben beszélgetések folynak — már mondtuk kik között. Valóságos politikai szónoklatokat hallunk ettől is attól is és persze Aradi Zsolt mossa kezeit, ő író, csupán közvetít. Mindenkinek van egy külön igazsága ebben a könyvben öt népről és öt országról. Ez az író öt felé ad igazat és meggyőzni senkit sem tud ennél fogva az olvasók közül. Sebeket tép fel és öt helyen szítja a parazsat a hamu alatt, ahelyett, hogy mint magyar író bátran és szókimondóan egybefoglalóan tisztázná a középeurópai problémát.

Politikai tanulmány helyett egy felemás torzszülöttet nyújt felénk Aradi Zsolt. Ahol utópiába csap át, ott hangulata megdöbbenően emlékeztet Herzl Tivadar Ósujföldjének egy-két oldalára és az ember nem érti honnan ez a lelki rokonság.

Végül van még egy megindokolatlan írói cselekedete Aradi Zsoltnak. Könyvének alakjai 1918-ban végezték el a negyedik elemet. Vajjon miért hangsúlyozza ki ezt a szerző? Hogy mentséget találhasson arra, hogy az impériumváltozások sorsdöntő periódusát csak fölületes vonásokkal jelezhesse, tekintve, hogy tízéves gyermekek homályos szemekkel járnak a politikában? Bizony bölcsőbb dolog lett volna tizennyolcban érettségizett diákokat emlékeztetni és végigvezetni az utolsó másfélévtizeden, ha már ilyesmi állott szándékában a szerzőnek, mint gyermekemlékeket közvetíteni a világpolitikából. Bizony, így sötétben maradt minden az *Öt éjszakában*.
Ujvári László

FAKÓ FÖLDEK.* Fiatal, eddig még kevésszer szerepelt író regényét hordta szét a nyári posta. Bányai Pálnak ez még csak második jelentkezése. Első regénye: *Felsőgaram* „kisregény”, ahogy a szerző nevezi, 1934-ben jelent meg Pozsonyban az Angermayer-nyomda kiadásá-

* Bányai Pál regénye, Humanitas, Pozsony, 1936.